

УДК 349.3:369.542(477)

Гудзь Ю. Ф.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і банківської справи
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Демчук К. Ю.

*студентка
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Gudz I. F.

*Candidate of Economics, Associate Professor
Donetsk National University of Economics and
Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky*

Demchuk K. Yu.

*Student
Donetsk National University of Economics and
Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky*

ПРОБЛЕМИ НАПОВНЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ

Анотація. У роботі розглянуто сутність доходів Пенсійного фонду України, визначено основні джерела їх формування. Представлено статистичні дані зміни кількості працюючих та пенсіонерів. Здійснено дослідження щодо динаміки доходів Пенсійного фонду України. Виділено основні причини низьких обсягів доходної бази Пенсійного фонду та наведено рекомендації щодо їх збільшення. Проаналізовано перспективи розвитку страхового ринку України.

Ключові слова: Пенсійний фонд України, пенсійна реформа, єдиний соціальний внесок, страхові внески, мінімальна заробітна плата, страховий ринок.

Вступ та постановка проблеми. Нині уряд країни проводить реформування всієї системи соціального забезпечення, не є винятком і реформування Пенсійного фонду України. Процес здійснення пенсійної реформи в Україні має складний і неоднозначний характер. Більшість науковців погоджується, що нове пенсійне законодавство не вирішує всі питання. Одними з основних проблем є незбалансованість бюджету Пенсійного фонду України, високий пенсійний вік та збільшення коштів від джерел формування бюджету ПФУ, вони потребують негайного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності доходів Пенсійного фонду, оптимізації механізму їхнього формування, реформуванню пенсійної системи України присвячено роботи вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких: Я. Руденко, А. Завгородній, Л. Ткаченко, О. Коваль, С.І. Юрій, Л. Харитонова, Т. Колеснік-Омельченко, О. Тулай, О. Мельник, Г. МакТаргарт, О. Буряченко, В. Павлів, О. Петренко та ін. Разом із тим постає необхідність подальшого дослідження питань збільшення джерел, від яких надходять кошти до Пенсійного фонду України, для формування стабільної дохідної бази та організаційно-економічних і правових механізмів реформування пенсійної реформи в сучасних соціально-економічних умовах.

Однак більшість науковців концентрує увагу на загальноприйнятих аспектах Пенсійного фонду України і не розглядає альтернативні джерела наповнення дохідної частини ПФУ, а також подальший розвиток страхового ринку в Україні.

Метою роботи є аналіз економічної сутності доходів Пенсійного фонду України, визначення сучасного стану наповнення дохідної частини ПФУ, а також надання пропозицій щодо вдосконалення механізму формування доходів Пенсійного фонду України.

Результати дослідження. В умовах кризових тенденцій, економічної, політичної та соціальної нестабільності в Україні триває довгий шлях реформування пенсійного захисту населення. Для абсолютної більшості людей пенсія є мізерною, а надходження до Пенсійного фонду не покривають соціальні потреби пенсіонерів. Низька заробітна плата у більшості населення, перерахування мінімального розміру пенсій до прожиткового мінімуму, яке не здатне покривати мінімальний спектр потреб населення, високий рівень демографічного навантаження на працююче населення – це чинники, які негативно впливають на функціонування Пенсійного фонду і потребують більшої уваги та дієвих реформ.

Пенсійний фонд України (ПФУ) – центральний орган виконавчої влади, що здійснює керівництво й управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії і готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне та в повному обсязі фінансування і виплату пенсій, інших соціальних виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, здійснює контроль над цільовим використанням коштів ПФУ [1].

Реформування пенсійної системи розпочалося у 2004 р. з ухвалення нових законів, що регулюють сферу пенсійного забезпечення. Законами України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне забезпечення» [1], «Про недержавне пенсійне забезпечення» [2] було змінено саму структуру пенсійної системи.

Наступний етап було розпочато з набранням чинності Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 листопада

2011 р. Цим Законом уведено обмеження розміру пенсії десятима прожитковими мінімумами, установленими для осіб, які втратили працездатність [3]. Також передбачалося поетапне підвищення пенсійного віку жінок та підвищення стажу роботи, необхідного для призначення пенсії за вислугу років окремим категоріям працівників [4].

Більшість науковців вважає реформу 2011 р. провальною: занижені пенсії, високий пенсійний вік, нестача коштів для виплати пенсій – ось далеко не повний перелік проблем, які постали перед державою та її громадянами. Крім того, залишилася надто велика категорія працівників, які виходили на пенсію за особливими законами. Як зазначають учені, доки звичайним людям нараховують пенсії залежно від їхньої заробітної плати, «особливі» пенсіонери отримують її за особливі заслуги. Іншої думки притримується провідний науковий співробітник Інституту демографії Лідія Ткаченко, яка не вважає реформу провальною. Вона зауважила, що зміни до пенсійного законодавства були настільки косметичними, що не могли дати відчутного ефекту. До того ж Пенсійний фонд не веде моніторингу ефективності реформи. Не маючи конкретних цифр, важко зробити аналіз реформи [5].

Таким чином, процес реформування пенсійної системи не дає відчутних змін. Сьогодні рівень смертності в Україні перевищує народжуваність, що зумовлено низьким рівнем якості медичних послуг, низьким рівнем умов життя, стресами, що супроводжують зміни в економіці та соціальній сфері. Середня тривалість життя в Україні є найнижчою в Європі та становить 67 років для чоловіків і 77 років для жінок. При цьому варто зазначити, що в країнах Європи на відміну від України підвищення пенсійного віку відбулося на тлі постійного зростання тривалості життя. Ми спостерігаємо плачевну тенденцію в Україні, коли скорочується питома вага працюючого населення та збільшується чисельність пенсіонерів. Демографічний прогноз (табл. 1) та економічні розрахунки свідчать про те, що якщо пенсійні реформи не будуть дієвими, то в майбутньому з'являться дуже високі ризики того, що пенсійних внесків працюючих людей не буде достатньо для того, щоб забезпечувати виплату пенсій пенсіонерам.

Це свідчить про негативні тенденції у співвідношенні працюючих і пенсіонерів. Сумарних відрахувань недостатньо для збереження рівня пенсій.

Станом на 1 січня 2018 р. загальна кількість пенсіонерів становить 11 711 299 осіб, середньомісячна пенсія – 2 480,46 грн. Відповідно до ст. 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», мінімальний розмір пенсії за віком установлюється на рівні прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність [1]. З 1 січня 2018 р., відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2018 рік», прожитковий мінімум для зазначеної категорії осіб становить: з 1 січня 2018 р. – 1 373 грн.; з 1 липня 2018 р. – 1 435 грн. (підвищується на 4,5%); з 1 грудня 2018 р. – 1 497 грн. (підвищується на 4,3%) [7].

Крім того, максимальний розмір пенсії в Україні не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність (у 2018 р. – 18 530 грн.).

Найбільше людей похилого віку знаходиться у Дніпропетровській, Донецькій та Харківській областях, де середній рівень пенсії становить 3 268,03 грн., 2 133,45 грн., 2530,21 грн. відповідно. Найбільші пенсії у м. Київ – 3 332,38 грн. та у Дніпропетровській області – 3 268,03 грн. [7].

Сьогодні в Україні діє солідарна система пенсійного забезпечення. За рахунок коштів працездатного насе-

Світові демографічні тенденції: прогноз

	1995	2000	2010	2020	2030	2050
США населення	100	104,8	113	119,8	124,7	172,2
демографічне навантаження	19,2	19	20,4	27,6	36,8	38,4
Японія населення	100	101,3	102,2	100,6	97,6	91,6
демографічне навантаження	20,3	24,3	33	43	44,5	54
Німеччина населення	100	100	97,2	94,2	90,6	81,2
демографічне навантаження	22,3	23,8	30,3	35,4	49,2	51,9
Франція населення	100	102,2	104,9	106,9	107,8	107,8
демографічне навантаження	22,1	23,6	24,6	32,3	39,1	43,5
Великобританія населення	100	101	102,2	103,5	103,9	102
демографічне навантаження	24,3	24,4	25,8	31,2	38,7	41,2
Канада населення	100	105	113,2	119,7	123,1	122,7
демографічне навантаження	17,5	18,2	20,4	28,4	39,1	41,8
Україна населення	100	95,7	89,1	85,2	81	72,7
демографічне навантаження, % (65 і старше)/ (15-64)	20,6	20,3	22,3	24,8	30	38,7
населення пенсійного віку (55+/60+)/населення працездатного віку (16-4/59)	40,4	41,6	40,5	49,1	53,1	72,1

Джерело: складено за [6]

лення, яке сплачує єдиний соціальний внесок, поповнюється бюджет Пенсійного фонду.

З фонду, до якого сплачують внески понад 10 млн. осіб, доводиться утримувати 11,71 млн. пенсіонерів. Причиною цього є неформальна зайнятість працівників, утрати Пенсійного фонду становлять понад 30 млрд. грн. на рік. За підсумками 2017 р. дефіцит досягне 56,1 млрд. грн.

Низький рівень якості медичних послуг, збільшення рівня смертності, низькі умови життя свідчать про негативні зміни у співвідношенні працюючих і пенсіонерів. Сумарних відрахувань із заробітної плати стає недостатньо для покриття виплат по пенсіях. Так, у 2016 р. кількість пенсіонерів становила 12,29 млн осіб, а кількість платників єдиного соціального внеску – 10,62 млн. осіб (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість працюючих та пенсіонерів в Україні

Роки	Чисельність пенсіонерів (млн. осіб)	Чисельність працюючих (млн. осіб)
2012	13,82	11,98
2013	13,64	13,74
2014	13,53	12,89
2015	12,15	11,67
2016	12,29	10,62
2017	11,71	11,77

Джерело: складено за [8]

На 1 січня 2017 р. на обліку в Пенсійному фонді України перебувало 11,71 млн. пенсіонерів. По суті, вже сьогодні один працюючий утримує одного пенсіонера.

Головне завдання Пенсійного фонду України полягає у забезпеченні населення похилого віку соціальними благами. Проаналізувавши рис. 1, ми можемо стверджувати, що вагому роль у формуванні дохідної частини бюджету ПФУ відводиться власним надходженням.

У період 2014–2018 рр. сукупний дохід зріс на 48,53 млрд. грн. Домінуючим інструментом формування дохідної частини бюджету Пенсійного фонду є власні надходження. Проаналізувавши ці надходження, можна стверджувати, що за 2017–2018 рр. ми спостерігаємо збільшення на 71,61 млрд. грн., станом на 01.01.2018 власні

надходження становлять 213,46 млрд. грн. Абсолютне відхилення 2014–2018 рр. у розрізі власних надходжень становить 48,54 млрд. грн.

Основними причинами низьких доходів Пенсійного фонду України є [10]:

1. Низькі суми сплаченого ЄСВ.

2. Невелика кількість платників ЄСВ. Низький рівень охоплення пенсійним страхуванням зайнятого населення, 25% зайнятого населення не сплачує ЄСВ (16,3 млн. осіб – зайняте населення). Із 26 млн. населення віком від 18 до 60 років страхові внески на постійній основі сплачують 10,5 млн., за 1,5 млн. осіб сплачує держава. Співвідношення між пенсіонерами та платниками ЄСВ становить 1:1. Причини такого стану: а) наявна в Україні пенсійна система не стимулює сплату ЄСВ; б) низька частка населення працездатного віку, що сплачує ЄСВ.

3. Невідображення реальних сум заробітних плат через існування значного рівня тіньової економіки, що призводить до низького рівня офіційної зайнятості, штучного заниження розмірів заробітних плат в офіційній звітності.

Як згадувалося раніше, система загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення України базується на засадах солідарності й виплаті пенсій із бюджету ПФУ. Законодавчо статус ПФУ, його завдання і функції визначено Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 1992 р., а в новій редакції – від 20 січня 2018 р. № 783-2017-п. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів (рис. 2).

Нині акцент робиться на третій рівень – недержавну систему пенсійного забезпечення. До юридичних організацій, яким надано право займатися недержавним пенсійним страхуванням, належать страхові компанії.

Однією з таких компаній, яка надає можливість фінансового забезпечення осіб в Україні та світі, є компанія MetLife зі 140-річним досвідом роботи у цій сфері. Вона є визнаним лідером у сфері планування пенсійного забезпечення та накопичувальних програм. Компанія пропонує послуги зі страхування життя, здоров'я, страхування від нещасних випадків, а також програми довгострокового накопичення коштів та пенсійного забезпечення через

власну агентську мережу, партнерів із дистрибуції. Вони співпрацюють із сім'ями, корпораціями та урядами, надаючи їм рішення, що забезпечують фінансові гарантії. Їм відомо у всьому світі, адже компанії довіряють більше ніж 90 млн. осіб, а також понад 90 компаній із першої сотні з рейтингу FORTUNE 500® у Сполучених Штатах. Страхова компанія має великий практичний досвід, фінансову міць та глобальне бачення, які створюють фінансову стабільність у нестабільному світі [11]. Станом на кінець третього кварталу 2017 р. було застраховано понад 612 тис. клієнтів та виплачено понад 212 млн. грн. за страховими випадками. За даними щорічного рейтингового видання Insurance Top, ПрАТ «Мет-Лайф» займає перше місце на ринку страхування життя за такими показниками, як найбільші резерви, найбільші активи, найбільший статутний капітал, найбільший обсяг зібраних страхових премій за накопичувальними договорами страхування життя.

Компанія MetLife надає такі програми пенсійного забезпечення:

- «Золотий Капітал» – пакет програм страхування, що надає унікальне страхове покриття та можливість довгострокового накопичення коштів;
- «Капітал» – пакет програм страхування життя, призначений для людей, які бажають після виходу на пенсію присвячувати час собі та своїм захопленням, а не пошуку джерел прибутку;
- «SL VIP» – пакет програм страхування, який необхідно мати людям, чия робота або спосіб життя пов'язані з використанням транспорту [12].

На нашу думку, для збільшення дохідної частини Пенсійного фонду, а саме власних надходжень, потрібно впровадити такі кроки:

- істотно зменшити можливості приховування трудових відносин та збільшити кількість робочих місць;
- збільшити рівень мінімальної заробітної плати;
- посилити державний контроль над неофіційно працюючими робітниками підприємств;
- створити механізм професійних пенсійних фондів на державному рівні;
- впроваджувати зміни до чинного законодавства щодо регулювання стягування деяких видів заборгованості органами ПФУ.

Висновки. Отже, Пенсійний фонд України відіграє головну роль у забезпеченні соціальних потреб населення. Рівень пенсійного забезпечення тісно пов'язаний з економічною ситуацією в країні. Аналіз джерел формування коштів бюджету Пенсійного фонду показав тен-

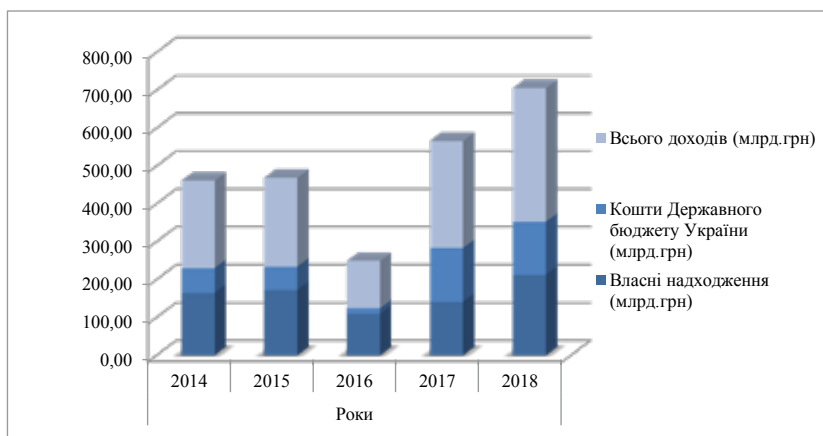

Рис. 1. Динаміка доходів Пенсійного фонду України за період 2014–2018 рр.

Джерело: побудовано за [9]

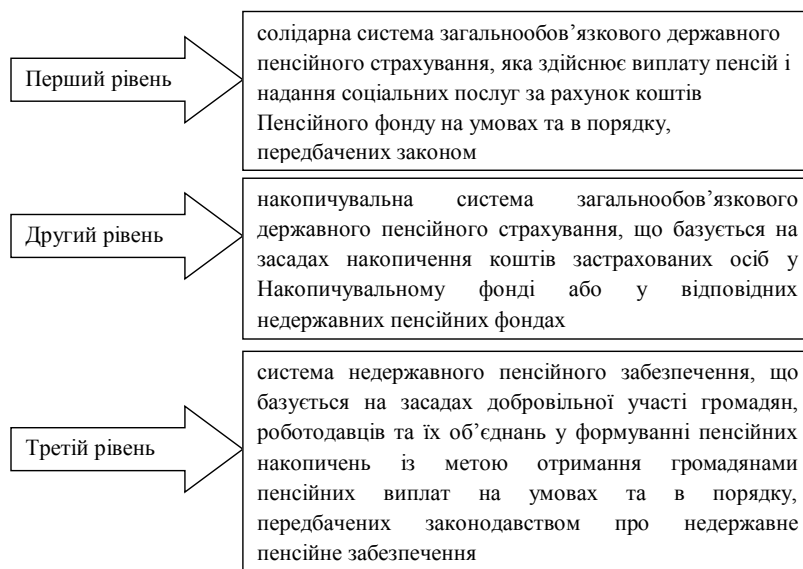

Рис. 2. Рівні системи пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: побудовано за [1]

денцію до щорічного зростання загальних надходжень, пріоритетна роль у дохідній частині відводиться власним надходженням. Це є позитивним явищем, але низький рівень життя людей похилого віку показує на проблеми у фінансуванні та низький рівень пенсії населення. Потрібно реформувати пенсійну систему через уведення накопичувальної системи або розвиток системи добровільного пенсійного забезпечення. Подальшими перспективами дослідження є: розроблення методів щодо МЗП для збалансування бюджету Пенсійного фонду України; розроблення стратегії щодо введення в дію накопичувальної системи пенсійного страхування в Україні; впровадження шляхів щодо активізації інвестиційної діяльності Пенсійного фонду України, збільшення дохідної частини його бюджету.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», прийнятий ВР України 9 липня 2003 р. № 1058 – IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.
2. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 47–48. Ст. 372.
3. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 № 3668-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 12–13. Ст. 82.
4. Черненко К.П. Вплив пенсійної реформи на економічну ситуацію в Україні. Ефективна економіка. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4383>.
5. Воронович З.Н. Королевська каже, що пенсійна реформа неефективна? Хай скасовує. URL: <http://www.wz.lviv.ua>.
6. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз – 2050 / М. Свенціцькі, Л. Ткаченко, І. Чапко. К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. 72 с.
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 № 2246-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 54.
8. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <http://pfu.gov.ua/>.
9. Офіційний сайт урядового порталу України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua>.
10. International Monetary Fund. Ukraine: Selected Issues (2017). Country report. 2017. № 17/84. P. 19–38.
11. Офіційний сайт страхової компанії “MetLife”. URL: <http://www.metlife.ua/uk/Individual/WhoWe-Are/Locally/index.html>.

**ПРОБЛЕМЫ НАПОЛНЕНИЯ ПЕНСИОННОГО ФОНДА УКРАИНЫ
И НЕОБХОДИМОСТЬ ДАЛЬНЕЙШЕГО РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ**

Аннотация. В работе рассмотрена сущность доходов Пенсионного фонда Украины, определены основные источники их формирования и представлены статистические данные изменения количества работающих и пенсионеров. Проведено исследование по динамике доходов Пенсионного фонда Украины. Выделены основные причины низких объемов доходной базы Пенсионного фонда и приведены рекомендации по их увеличению. Проанализированы перспективы развития страхового рынка Украины. Разработаны пути по усовершенствованию механизма формирования доходов Пенсионного фонда с учетом мирового опыта.

Ключевые слова: Пенсионный фонд Украины, пенсионная реформа, единый социальный взнос, страховые взносы, минимальная заработная плата, страховой рынок.

**PROBLEMS TO FILL IN UKRAINE'S PENSION FUND
AND THE NEED FOR FURTHER REFORM OF THE SYSTEM**

Summary. In this work there have the essence of the income of the Pension Fund of Ukraine, identifies the main sources of their formation and presents statistical data on changes in the number of employees and retirees. We studied on the dynamics of income of the Pension Fund of Ukraine. The main reasons for the low volumes of the Pension Fund's revenue base are highlighted and recommendations for their increase are given. We analyzed the development prospects of the insurance market of Ukraine. Ways to improve the mechanism of formation of income of the pension fund, taking into account international experience, were developed.

Key words: Pension Fund of Ukraine, pension reform, single social contribution, insurance contributions, minimum wage, insurance market.